

УДК 929:02 Марковић, Љ.
027.7(497.11 Београд)“19”

doi: 10.19090/cit.2022.40.39-50
Оригинални научни рад

Љубица Марковић – градитељка библиотекарске струке у Србији

Гордана Стокић Симончић
gordana.stokic@fil.bg.ac.rs

Анђела Стошић
andjela.stosic@fil.bg.ac.rs

Универзитет у Београду
Филолошки факултет – Катедра за библиотекарство и информатику, Београд

Сажетак

У овом раду анализира се професионални допринос Љубице Марковић (1895–1947), професорке југословенске књижевности и библиотекарке Универзитетске библиотеке у Београду. Припадала је групи првих универзитетски образованих жена запослених у библиотекама Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца; у Универзитетској библиотеци је 20 година руководила комплетном обрадом југословенске и остале словенске књиге; била један од оснивача и члан управног одбора Друштва југословенских библиотекара (1931–1939); велики допринос дала је изради прве *Библиографије књиџа женских писаца штићаних у Војводини, Србији, јужној Србији и Црној Гори до свршетка године 1935*; веома активна у Удружењу универзитетски образованих жена, посебно се интересовала за развој феминизма код нас.

Љубица Марковић до сада није добила заслужено место међу пионирима српског библиотекарства. Штавише, њен допринос развоју професије никада није истраживан нити критички разматран, што је ауторке овог рада мотивисало да направе бар почетни корак у том правцу. Главни извори током истраживања били су документи из Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”, објављена дела саме Љубице Марковић, као и сећања њених колега.

Кључне речи: Љубица Марковић (1895–1947), библиотекар, Универзитетска библиотека у Београду, Друштво југословенских библиотекара, Удружење универзитетски образованих жена, феминизам, Србија

Поглед на друштвене прилике у којима је почела са радом Универзитетска библиотека у Београду

Друштвене прилике у којима је 1926. године почела са радом Универзитетска библиотека у Београду биле су далеко од оптималних.¹ Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, као новостворена држава, била је оптерећена не само доскорашњим непријатељством народа који се у њој нашли, него и сиромаштвом које је проистицало из неразвијене индустрије и заостале пољопривреде којом се бавило готово 80% њеног становништва. Конфесионална структура становништва – православног, католичког и муслиманског – такође је била фактор нестабилности. Додатно, у Краљевини је било немогуће установити јединствено законодавство не само стога што су Војводина, Хрватска, Словенија, Босна и Херцеговина наследиле правни оквир

¹ Овај рад настао је на основу истраживања обављених током 2019. и 2020. године, а прелиминарно је излаган на 18. Међународној научној конференцији „Библиотеке и феминизам”, коју је организовао Филолошки факултет Универзитета у Београду, 27. септембра 2019. (*Libraries and Feminism: 18th International Scientific Conference, Belgrade 27 September 2019: The Book of Summaries = Библиошке и феминизам: 18. Међународна научна конференција, Београд, 27 септембар 2019: зборник резимеа*, уредници Александара Вранеш и Љиљана Марковић (Београд: Филолошки факултет, 2019), 43–44, интерни документ). Интегрална верзија рада први пут се објављује у овом броју *Читалишта*.

земаља под чијом су влашћу до Првог рата биле, него и зато што је регионални ниво развоја био изузетно неравномеран и није допуштао било каква уједначавања. Иако је развој просвете прокламован као један од приоритетних циљева друштва, институције образовања и културе финансиране су веома скромно, а скроман је био и положај државних чиновника који су у њима радили.

„У годинама када се убрзано припремала за рат, Србија је (1914. год) издвајала за потребе просвете 6,7%, а за војску 25% целокупног буџета. Податак да је Краљевина СХС у мирнодопско време (почетком двадесетих година) издвајала за потребе војске и жандармерије око 22% целокупног буџета, а за потребе просвете и културе између 2 и 5% стога је још поразнији“.² У Краљевини, која је након Првог рата имала око 12,5 милиона становника, а пред Други око 15,5, статистички подаци у вези са образовањем више су него неповољни. Преко 50% неписмених становника старијих од 10 година (према попису из 1921), захтевало је озбиљна улагања у народно просвећивање путем курсева и течајева, али и у обавезно основно образовање, којим је, ипак, пред Други светски рат било обухваћено тек 9,4% укупног становништва!³ Поражавајућ је податак да је средњошколским образовањем у исто време било обухваћено тек 1,66% укупног становништва и да је, при томе, постојала изразита неравномерност у школовању мушке и женске деце. „Универзитете и друге центре високог образовања, расаднике елита по знању, похађало је 1922. године 10.568 студената које је подучавало само 682 припадника наставног особља. Пред Други светски рат 1938, релативно скроман број високошколских институција увећан је на 26 са 16.978 студената и 1.271 предавачем у разним звањима“.⁴ При томе, проценат студенткиња у Београду, Загребу и Љубљани никада није прелазило 10%.⁵ Историчар Љубодраг Димић, у својој јединственој монографији о културној политици Краљевине Југославије, стога нарочито истиче изванредне резултате научноистраживачке делатности тога времена потенцирајући да је „снага југословенских факултета била у обрнутој сразмери са улагањима државе у њих“.⁶ Уз неразумно мале дотације Министарства просвете за научна истраживања, он износи и податке о улагањима у библиотеке, музеје и архиве који су заједно годишње добијали мање од хиљадитог дела буџета!⁷ „Дотације су биле једва довољне да се подмире материјални трошкови постојања ових установа (плате, струја, поправке зграда), док су за откуп уметнина, организацију изложби, коришћење књига, скупе конзерваторске радове средства увек мањкала и тешко се набављала. Установе задужбинарства, донације и меценарства пресудније су од државне материјалне помоћи утицале на живот установа ове врсте“.⁸

У таквим условима, изградња нове наменске зграде за Универзитетску библиотеку у Београду представљала је преседан. Подизање Библиотеке иницирала је донација Карнегијеве фондације⁹ од 100.000. долара, док је Град Београд обезбедио простор, а српска Влада

² Љубодраг Димић, *Културна политика Краљевине Југославије 1918–1941. Део 1, Друштво и држава* (Београд: Стубови културе, 1996), 86.

³ Љубомир Петровић, „Југословенско друштво између два светска рата“, *Историја 20. века 2* (2008): 28–30.

⁴ Исто: 28.

⁵ Радина Вучетић, „Жена у граду – Између резервата приватног и освајања места у јавном животу“, у *Приватни животи код Срба у 20. веку*, Милан Ристовић, прир. (Београд: Сlio, 2007), 133. Нешто повољнији податак износи Неда Божиновић: „На 27 факултета у Београду, Скопљу, Загребу и Љубљани, на самосталним високим школама и уметничким академијама школске 1938/39. године студирало је 13733 студената и 3980 студенткиња, што је 22,5% у односу на укупан број свих уписаних“. – *Neda Božinović, „Žene u modernizacijskim procesima u Jugoslaviji i Srbiji“, u Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka: zbornik radova sa naučnog skupa. Knj. 2, Položaj žene kao merilo modernizacije*, Latinka Perović, ur. (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 1998), 511.

⁶ Димић, *Културна политика Краљевине Југославије 1918–1941. Део 1, Друштво и држава*, 96.

⁷ Исто, 99.

⁸ Исто.

⁹ Индустриски магнат Ендру Карнеги (Andrew Carnegie, 1835–1919) пружио је непроцењив допринос развоју библиотеке јер је финансирао оснивање или адаптацију преко 1670 библиотечких зграда у САД и скоро 800 у Великој Британији, Европи и Африци.

остатак новца. Рад саме установе од почетка је био оптерећен беспарицом: од малог броја запослених, преко чињенице да је средстава за праћење издавачке продукције и набавку нових публикација било само повремено, до поклона и донација који никако нису могли да задовоље потребу за систематичном изградњом фондова. Сведочења запослених из оног времена сасвим су недвосмислена:

„Универзитетска библиотека све до Другог светског рата имала је врло мало службеника, од којих неколико са факултетом, као и неколико са средњим образовањем и неколико вредних магационера... Стални број службеника за послове обраде фондова попуњавали су наставници средњих или основних школа, који су били упућени на рад у Библиотеку, најчешће из здравствених разлога, или пак зато што нису одговарали за наставно-педагошки рад. О некој стручно-библиотекарској спреми при избору службеника није било ни говора, а сви су по правилу имали хуманистичко школско образовање. Ту морамо, истини за вољу, приметити да се апсолутна већина фондова састојала онда од хуманиоре, што је разумљиво када се зна да почеци библиотечког фонда потичу из некадашње Велике школе и то из збирки појединих националних предмета или одговарајућих катедара. Велики прилив у новооснованој Универзитетској библиотеци представљао је фонд који је добијен на рачун репарација из Немачке, затим поклони појединаца, завештања неких фондација из иностранства итд.“¹⁰

Овај рад не прати историјат Универзитетске библиотеке у Београду, него, с обзиром на тешке друштвене прилике у којима је радила, трага за судбином појединца запосленог у њој. Љубица Марковић – библиотекарка Универзитетске библиотеке у Београду и борац за женска права – пример је професионалне посвећености и визионарства којима је превазилажена невесела свакодневица и трајно обележен рад Библиотеке, али и српске културе у целини. Имплицитна историја институције драгоцену је стога што о развоју Универзитетске библиотеке у Београду не постоји целовита и архивском грађом поткрепљена студија, као што је, уосталом, случај и са једним бројем њених библиотекара, међу којима је и Љубица Марковић.

Љубица Марковић – библиотекарка Универзитетске библиотеке у Београду и промотер женског стваралаштва

Љубица Марковић¹¹ постала је приправник Универзитетске библиотеке у Београду 1926, односно у години почетка њеног рада. За писара ове библиотеке постављена је 1929; исте године положила је стручни библиотечки испит, а професорски 1931. У Библиотеци је 20 година руководила комплетном обрадом југословенске и остале словенске књиге. Била је чланица Удружења универзитетски образованих жена, као и једна од оснивача Друштва југословенских библиотекара. У текстовима које је писала за бројне часописе и новине прожимају се њена главна интересовања: књижевност, женско стваралаштво и библиотекарство.¹²

¹⁰ Ирена Стефановић, „Рад на унапређењу библиотекарске струке у Универзитетској библиотеци ‘Светозар Марковић’“, *Библиошкар* 6 (1976): 833–834.

¹¹ Рођена је у Београду, 18. новембра 1895. године. У њему се и школовала: завршила основну школу 1907, виши течајни испит 1919. и Филозофски факултет – југословенску књижевност, 1923. године. Након студија постављена је за суплента гимназије у Горњем Милановцу и Нишу. На конкурс Министарства просвете добила је стипендију за усавршавање у Греноблу, где је боравила од 1. 12. 1924. до 1. 8. 1925. године. – Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд (у даљем тексту УБ), Архива Друштва југословенских библиотекара (у даљем тексту ДЈБ), Пета кутија, Кратак животопис.

¹² Детаљније видети: Милица Војиновић, „Библиографија објављених радова поч. Љубице Марковић, библиотекара Универзитетске библиотеке у Београду“, *Библиошкар* 3/4 (1957): 218–221.

У часци библиотеке и библиотекарка

Чињеница да је после само три године рада у Универзитетској библиотеци Љубица Марковић постала један од покретача професионалног удружења, може се објаснити њеном сталном потребом за јавним, друштвено-корисним деловањем, али, исто тако и њеним чланством у Удружењу универзитетски образованих жена Југославије,¹³ у којем је већ стекла знатна активистичка и организаторска искуства. До идеје о оснивању Друштва југословенских библиотекара (ДЈБ) – првог библиотекарског удружења код нас, Марковићева је дошла са Милицом Војиновић, колегиницом из Универзитетске библиотеке, када су 1929. године упознале помоћника директора Универзитетске библиотеке у Прагу који је, поводом припрема за свесловенски конгрес библиотекара, дошао да посети српске библиотеке. Пошто су, у договору са директорима Народне и Универзитетске библиотеке, сазвале Прву конференцију 20. новембра 1929. (обративши се библиотекарима Народне и Универзитетске библиотеке у Београду), па заједно са Михаилом Подољским, библиотекарском и Светозаром Матићем, помоћником управника Народне библиотеке, сачиниле предлог Правила Друштва, упућен је позив за учлањење и широј стручној јавности. Предлог Правила послат је, затим, колегама у Загребу и Љубљани на разматрање. Одржане су укупно четири припремне конференције, на којима су Љубица Марковић и Милица Војиновић биле најактивније учеснице. Београдска секција Друштва почела је са радом почетком 1931. године, а затим су организоване загребачка и щубљанска.¹⁴ Какву је улогу одиграла Љубица Марковић у процесу оснивања Друштва, види се и по броју њене чланске карте: она је „уписана“ под редним бројем 4, одмах након оних протоколарних (Милоша Зечевића, управника Народне библиотеке, Уроша Џонића, управника Универзитетске библиотеке и Светозара Матића) и као прва жена – чланица Друштва.¹⁵ Осим тога, постала је чланица Главне управе ДЈБ и на тој позицији била од 1931. до 1937. године.¹⁶

Како је један од главних циљева Друштва био доношење Закона о библиотекама, 1935. године, Главна управа је затражила од Министарства просвете да се предлог Закона о библиотекама ради у сарадњи са ДЈБ. За одбор од три члана ДЈБ, која су сматрана најкомпетентнијим за израду оваквог документа, изабране су, на основу Џонићевог предлога, Љубица Марковић, Милица Војиновић и Људмила Михаиловић.¹⁷ Приликом расправе о Нацрту овог закона на

¹³ Удружење универзитетски образованих жена Југославије (УУОЖ) је основано 1927. године са првенственим циљем да подржи девојке и да им олакша пут до стицања дипломе. У сарадњи са Међународном федерацијом Универзитетски образованих жена добило је могућност да будуће студенткиње стипендира за школовање на страним универзитетима. „Читава мисија како домаћег Удружења, тако и Међународне федерације била је да уједини интелектуалке различитих земаља и да створи атмосферу разумевања и колегијалности на глобалном нивоу“. – Ана Ђорић, „Лексикон академских термина“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* књ. 78 (2012): 163, преузето 24. 3. 2018, <http://www.doiserbia.nb.rs/Article.aspx?ID=0350-66731278163D#.XmtB0ahKgdU>.

¹⁴ О томе видети у документу са насловом Историјат постанка Друштва југословенских библиотекара 1929–1930, налази се у УБ, Архиви ДЈБ, а потписала га је Милица Војиновић, затим у објављеним радовима: Милица Војиновић, „Друштво југословенских библиотекара“, *Гласник Народне библиотеке: годишња библиографија Народне библиотеке и извештаји о раду* Год. 1, бр. 3–4 (1940): X–XII; Милица Војиновић, „Друштво југословенских библиотекара: оснивање, организација и рад до 1941. године“, *Библиотекар* Год. 7, бр. 3–4 (1955): 172–178; Љубинка Башовић, „Друштво југословенских библиотекара 1931–1941. године“, *Библиотекар* Год. 33, бр. 1/6 (1981): 59–71; Биљана М. Ђурашиновић, „Друштво југословенских библиотекара: деловање и домети“, *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. 13, бр. 25 (2014): 2–10; Гордана Стокић Симончић, „Друштво југословенских библиотекара и Библиотекарско друштво Србије: континуитет професионалног удруживања“, *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. 16, бр. 31 (2017): 56–61.

¹⁵ УБ, Архива ДЈБ, Секција Београд, бр. 89, 30. октобар 1933, Списак чланова Друштва југословенских библиотекара: Секција – Београд.

¹⁶ УБ, Архива ДЈБ, Извештај главне управе Друштва југословенских библиотекара за године 1931–37, које подноси Другом конгресу чланова Друштва.

¹⁷ Људмила Михаиловић била је прва српска библиотекарка која се школовала у пољу библиотекарства. Током 1925. и 1926. године похађала је у Паризу предавања у *Ecole des chartes* и *Ecole de bibliothécaires*. Њена чланска карта Друштва била је под бројем 6.

једној од седница Београдске секције Друштва, Љубица Марковић показала је колико цени библиотекарску професију. За разлику од Ђорђа Радојчића, тада приправника Народне библиотеке, који је предлагао да се положај управника Народне и Универзитетске библиотеке изједначи са положајем директора гимназија, а да ранг библиотекара треба да остане у рангу професора, Љубица Марковић сматрала је да ранг управника не треба спуштати, већ подићи ранг библиотекара, од којих се тражи специјална научна квалификација и они би, према томе, требало више да напредују од професора средњих школа.¹⁸

Из архивске грађе јасно проистиче да је Љубица Марковић чешће од свих чланова Београдске секције иступала на седницама са рефератима којима би указивала на стање у коме су се налазиле библиотеке у Србији и њихови упосленици. Говорила је о Народној библиотеци у Београду, Универзитетској библиотеци у Београду,¹⁹ библиотекама и библиотечком особљу, о књизи М. Агапове *Јавне библиотеке*,²⁰ о нашим библиотекама са погледом на њихово уређење,²¹ библиотекама у Бугарској²² итд. Текстови су касније објављивани у периодичним гласилима или су се користили приликом обраћања Министарству просвете како би се објасниле неке актуелне потребе, на пример за новом зградом Народне библиотеке. На Првом конгресу Друштва (1931) била је једини референт Секције Београд,²³ док је на Другом поред ње иступао и Драгослав Илић, управник Народне библиотеке у Београду.²⁴

Међу својим колегама призната као свесрдни пропагатор књиге и библиотека,²⁵ поред лепих речи које за библиотеке има, не суздржава се ни од критичких оцена. Након што, у тексту „О нашим библиотекама (с обзиром на њихову културну важност)“, објављеном у часопису *Јавност* 1936. године, истиче то посебно „осећање узвишене лепоте духовног рада и задовољства што је човечанство достигло такав степен друштвене културе“ које настаје само када

¹⁸ УБ, Архива ДЈБ, Пета кутија, Књига записника, Записник редовне седнице чланова ДЈБ секција Београд одржане 15. маја 1935. године у згради Универзитетске библиотеке.

¹⁹ „[...] г-ца Марковић је нарочито нагласила потребу да се за Народну библиотеку подигне нова зграда савременог типа, да јој се, према њеним стварним потребама, обезбеди много већи буџет од досадашњег и да се донесе нов закон о обавезном примерку [...]“. – УБ, Фонд ДЈБ, Записник II Годишње скупштине чланова Београдске секције ДЈБ одржане 22. децембра 1932. године у Београду.

²⁰ Интересантно је навести део записника са седнице Београдске секције одржане 15. маја 1935. године, на којој Љубица Марковић, у реферату о овом делу, „[...]налази да је госпођа Агапова врло добро учинила што је написала ову књигу, али да није довољно оригинална ни прецизна, г. Подољски допуњује реферат мишљењем да садржај књиге гђе Агапове не одговара наслову. Замера што госпођа Агапова није у књизи говорила о нашим библиотекама, што у њу није унела илустрације наших библиотека. Међутим, гђа Агапова говори о постанку наших штампарија, али том приликом погрешно износи годину оснивања. Г. Арнаутовић сматра да би боље било говорити о књизи гђе Агапове на једној седници на којој би била присутна и гђа Агапова. Г. Џонић изјављује да је и на ову седницу гђа Агапов писмено позвана, а да је врло потребно било говорити и дискутовати о овој књизи.“ – УБ, Архива ДЈБ, Пета кутија, Књига записника, Записник са редовне седнице Секције Београд одржане 15. маја 1935. године; видети и Љубица Марковић, „Др Марија Илић Агапова, Јавне библиотеке“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* књ. 15 (1935), 246–249.

²¹ Рад је представила на 44. стручном састанку чланова ДЈБ у Београду, одржаном 1. 2. 1936. у згради Народне библиотеке. Милош Зечевић је онда закључио да је рад добар, концизан и да је потребан. „Слаже се да је потребно што чешће говорити о нашим библиотекама, и то у штампи како би се развио јачи интерес за библиотекарство и библиотеке. Констатира да смо још на почетку културног стварања и да се код нас још није развило стално осећање о потреби оваквих установа.“ – УБ, Фонд ДЈБ, Пета кутија, Књига записника. Објављен рад: „О нашим библиотекама с обзиром на њихову културну важност“, *Јавност* 2 (1936): 1094–1098.

²² Рад прочитан 23. 12. 1938. године на III седници ДЈБ Секције Београд, након чега је секретар, Милица Војиновић, предложила, између осталог, да неко од чланова изради уџбеник за библиотекаре те се, након краће дискусије, међу присутнима дошло до закључка да се овог посла прихвате Милица Војиновић, Љубица Марковић и Људмила Михаиловић. УБ, Фонд ДЈБ, Пета кутија, Књига записника. Објављен рад: „Библиотеке у Бугарској“, *Видици* 2 (1939): 235–236.

²³ Референти на Конгресу били су још др Јосип Бадалић и Марцел Видачић, библиотекари Универзитетске библиотеке у Загребу. – Војиновић, „Друштво југословенских библиотекара: оснивање, организација и рад до 1941. године“: 174.

²⁴ Иако је Правилима Друштва уређено да се конгреси одржавају на три године, Друштво је имало само два велика окупљања – 1931. и 1937. године. Конгрес је 1934. изостао због ситуације у држави насталој након убиства краља Александра I Карађорђевића.

²⁵ Милица Продановић, „Љубица Марковић“, *Библиошкар* 3 (1949): 313–315.

сте у доброј библиотеци, она признаје да „организација рада наших библиотека није још јаче спроведена“. Оно на чему се данас инсистира, истиче још тада: „О нашим библиотекама мало се пише, па се мало и зна. [...] Наша је дужност да се за њих заинтересујемо“. Ту своју дужност она испуњава тако што о свакој библиотеци најпре истакне све оно позитивно и добро, а затим представи недостатке и укаже на њихове потребе. Тако, у завршетку рада указује на непостојање закона о јавним библиотекама.²⁶ Била је добро упозната са приликама у свету те се позивала на добре примере.²⁷ Итекако је знала да се мора говорити у јавности како би се подигла свест о потребама друштва.

Од 70 радова,²⁸ колико је објавила у различитим периодичним гласилима, ипак је невелик број посвећен библиотечким темама – укупно 12, бројнији су они у којима анализира жену као ауторку или јунакињу књижевног дела и они чине скоро четвртину објављених текстова Љ. Марковић, мало мање од трећине обухватају радови посвећени осталим књижевним делима и писцима.

Као добитник летње стипендије Министарства просвете, 1937. године је два месеца боравила, заједно са Милицом Војиновић, у Чехословачкој, упознајући се са радом тамошњих библиотека. Успеле су да успоставе везе са стручним друштвом и појединим библиотекама, набавиле стручну литературу. Стварала се идеја о састанку словенских библиотекара и савезу словенских библиотекарских друштава, што се није остварило због промене политичке ситуацију и избијања Другог светског рата.²⁹ Промена политичке ситуације у самој Југославији довела је до обуставе деловања ДЈБ 1939. године, чиме је престала и организована борба за уређенији библиотечки систем у Србији. Новонастале околности ставиле су Љубицу Марковић и њене колеге из УБ пред нове изазове.

Бомбардовање 6. априла 1941. је обуставило све послове у Универзитетској библиотеци, а већ 12. дана истог месеца, немачка војска је заузела просторије Библиотеке и у њима се задржала до 16. априла. Запослени су у даљем периоду имали обавезу да раде сваког радног дана, а пре свега је било потребно средити просторије и пописати нестале предмете и књиге. Након радног времена организована су дежурства како зграда не би остајала без људи. Писмене извештаје Министарству просвете управа Библиотеке је подносила на 15 дана. У својим извештајима управнику Библиотеке, током првих месеци, Љубица Марковић³⁰ прецизно износи бројеве исписаних контролних листића из инвентара који показују сачувану прибраност у ратним околностима и жељу да се стање библиотеке одржи у што бољем реду. У извештајима из прве

²⁶ Љубица Марковић, „О нашим библиотекама с обзиром на њихову културну важност“, *Јавности* 2 (1936): 1094–1098.

²⁷ Као добар пример издаваја Чехословачку која је донела, како она сматра, један од најнапреднијих закона о јавним библиотекама.

²⁸ Седам од њих објављено је и засебно, у виду брошура: *Почеци феминизма у Србији и Војводини* (Београд: [б.и.], 1934. (Библиотека „Удружења универзитетских образованих жена“, књ. 2); *Јован Субошић: Живош и рад* (Нови Сад: Штампарија Јовановић и Богданов, 1935); *Јован Субошић: Живош и рад. II део, Књижевни рад Јована Субошића* (Нови Сад: Штампарија Јовановић и Богданов, 1938); *Пољед на јесничко сиварање српске жене* (Скопље: Штампарија Јужна Србија, 1938); *Учешће жене у сиварању наше народне јесме* (Београд: [б.м.] 1938); *Мошиви о мајци у нашој књижевности* (Чачак: Заједница дома и школе Чачанске гимназије, 1939); *Даница Марковић: Прва српска модерна лиричарка* (Чачак: Заједница дома и школе Чачанске гимназије, 1940).

Као редактор учествовала у објављивању дела *Библиографија књија женских писаца шtamпаних у Војводини, Србији, Јужној Србији и Црној Гори до свршетка године 1935*. Грађу прикупила Надежда Петровић (Допуне извршиле и спремиле за штампу Паулина Албала, Милица Војиновић и Љубица Марковић) (Београд, 1936); (Удружење универзитетских образованих жена, секција Београд). (Исто је ушло као део у *Библиографија књија женских писаца у Југославији* (Београд: Љубљана; Загреб: Уредило и издало Удружења универзитетски образованих жена у Југославији, 1936).

Листи се додаје и једно приређено дело: *Милован Глишић: Пријовешке*, приредила [и предговор написала] Љубица Марковић (Београд, 1941).

²⁹ Војиновић, „Друштво југословенских библиотекара: оснивање, организација и рад до 1941. године“: 175–176.

³⁰ Занимљив податак је да је Љ. Марковић током рата помагала књижевници Исидори Секулић тако што је продавала њене књиге. Заједно са њом у томе је била и Милица Војиновић. Њих три су биле и добре пријатељице, а захваљујући Милицы Војиновић, у легату Исидоре Секулић који се налази у Универзитетској библиотеци, сачувана су писма која је књижевница њима двома писала. – Вука Јеремић, „Исидора Секулић“, *Библиошкар* 3/4 (2007): 103–108.

половине 1942. године наводи да је, између осталог, „сигнирала словенске књиге добијене путем поклона“, „прегледала и уредила 2 кутије картона за матични и стручни каталог“, ³¹ радила редовне послове у одсеку словенских књига: „средила већу картотеку од раније израђених картона за матични каталог“, ³² сигнирала заостале књиге из поклона...³³

Библиотекари су се трудили да успоставе колико-толико редовно стање у Библиотеци и да све што чине, чине у интересу струке. Ипак, и на овом терену било је великих изазова – како извршавати наређења окупационих власти и, притом, очувати свој интегритет и спасити писано благо? Библиотечка област представљала је својеврсни фронт и то потврђује чињеница да је за библиотеке и архиве одређен специјални референт Штаба војноуправног команданта Србије – мајор др Херман Герстнер.

Из извештаја о разговору са мајором Герстнером, који је библиотекарка Смиља Мишић³⁴ поднела ректору Универзитета 1. јуна 1942. године, сазнаје се за шест захтева упућених Библиотеци:

1. омогућити издавање књига члановима немачке војне силе;
2. отпочети са уклањањем нежељених књига из свих одељења УБ, смештати их у једно одељење које ће се држати под кључем, издвојити њихове картоне од којих ће се формирати засебне картотеке;
3. отпочети са преписивањем картотеке УБ и то у два примерка, од којих је један за централну библиотеку, а други за немачке власти;
4. слати г. Герстнеру месечне извештаје о раду на немачком језику;
5. доставити списак библиотека и манастира у којима се налазе стари рукописи са минијатурама;
6. доставити предлог закона о јавним библиотекама који је израђен у удружењу библиотекара.³⁵

Требало је поступати мудро у односу на ове захтеве. С једне стране, у Библиотеци је радио један број лево оријентисаних интелектуалаца и антифашиста, а са друге, кршење наредбе и јавна конфронтација са Немцима, који су већ целу деценију по Европи затирали марксистичке, јеврејске и антинемачке књиге – није било могуће. Библиотекари су издвајању нежељене литературе били дужни да приступе одмах, 1. јуна те Љ. Марковић, у извештају упућеном управнику Универзитетске библиотеке, поднетом 5. јуна, пише да је „1. јуна започела издвајање дела јеврејских писаца, марксистичке литературе и антинемачких дела“.³⁶ Након скоро четири месеца, 24. септембра 1942. године, јавља да је извршен дефинитивни преглед каталога забрањених књига у словенском одељењу.³⁷ Доступна архивска грађа не нуди много података о темпу којим се одвијао овај посао на другим одељењима, али је епиглот познат. Премда су књиге издвојене и закључане у садашњу Професорску читаоницу, а одговарајући каталогски листићи извучени из каталога – фонд није уништен и преживео је рат.³⁸

³¹ Архива Универзитетске библиотеке (у даљем тексту АУБ), Кутија за 1942. годину, бр. 13, 21. 1. 1942, [Извештај Љубице Марковић за период од 20. 12. 1941. до 20. 1. 1942].

³² АУБ, Кутија за 1942. годину, 1. 5. 1942, [Извештај Љубице Марковић].

³³ АУБ, Кутија за 1942. годину, 19. 5. 1942, [Извештај Љ. М.].

³⁴ Представник Библиотеке код мајора Герстнера била је Смиља Мишић, библиотекарка са најдужим стажом у овој установи, која је упућена код њега на разговор након што је он усмено наредио тадашњем управнику Библиотеке Лазару Мирковићу да од 1. јуна 1942. године треба отпочети са уклањањем нежељених књига из свих одељења Универзитетске библиотеке.

³⁵ АУБ, Бр. 170, 7. 6. 1942.

³⁶ АУБ, Бр. 185, 5. 6. 1942. [Извештај Љ. М.].

³⁷ АУБ, Бр. 508, 24. 9. 1942. [Извештај Љубице Марковић и Радмиле Беговић].

³⁸ Видети и Никола Марковић и Даница Филиповић, *Забрањивање књига у окупираној Србији* (Београд: Универзитет у Београду, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 2012).

Прилику да пружи отпор окупаторским снагама библиотекари су искористили када им је саопштено да Министарство просвете намерава да пошаље неколико представника њихове струке у Немачку на студије од 15. септембра до 15. децембра 1942. године, уз месечну стипендију од 4000 динара.³⁹ Павле Стефановић, библиотекар Универзитетске библиотеке, у својој приватној архиви је оставио записе о томе колико се трудио да ову понуду избегне и уз то наводи да су је, осим њега, одбиле и Милица Војиновић, Љубица Марковић, Смиља Мишић и Милица Продановић.⁴⁰ У архиви УБ налази се оверен препис документа којим је Љубици Марковић 14. септембра 1942. одобрено боловање у трајању од шест недеља за које се може претпоставити да је служило као покриће за одбијање стипендије јер је на њега отишла тек 28. дана истог месеца.⁴¹

Након оснивања годишњег библиотечког течаја,⁴² Љубица Марковић је именована, 6. марта 1943, за наставника на предмету Историја библиотека.⁴³ У јануару идуће године је на њено место постављен Димитрије Кириловић, тада в. д. управника Универзитетске библиотеке.⁴⁴ Њени извештаји са почетка 1943. говоре да је, заједно са Милицом Војиновић, по налогу Министарства просвете, радила и на изради „пројекта плана за уређење школских књижница“⁴⁵ и „плана за уређење средњошколских књижница“,⁴⁶ тј. „Нацрт правила за уређење средњошколских књижница“.⁴⁷ Не зна се тачна садржина, па ни називи ових докумената. У извештајима се различито називају, а оригинала нема у библиотечкој архиви. У извештајима од 10. априла обе наводе да су завршена и Правила о уређењу средњошколских књижница и Упутства за стручни рад у средњошколским књижницама.⁴⁸

Када се рат завршио, библиотекари престоницких библиотека почели су да се ангажују на уређењу библиотекарства на територији целе Југославије. Међутим, Љубица Марковић, која је већ била слабог здравља, преминула је 1947. године. Наш музички естетичар, дугогодишњи колега у УБ, Павле Стефановић, изговорио је над њеним одром и следеће:

„Дочекавши ослобођење, иако нагрижена opakим црвом потајне болести, она је са жарким полетом дала маха и израза својим човекољубивим и културним тежњама. Радећи вредно, колико год јој је сломљено здравље допуштало, и на културно-просветном сектору синдикалне подружнице Универзитетске библиотеке, и у књижевном фељтону политичког недељника ‘Република’, и на свом библиотекарском послу, Љубица Марковић је речју и делом показала колико истинске тежње за напретком, колико оданости народу, колико духовне повезаности, са самим духом братске руске културе, колико другарске топлине према нама својим сарадницима има на товари у њеном добром срцу, у њеном толерантном духу, у њеној тихој и благој природи“.⁴⁹

³⁹ АУБ, Бр. 414, од 29. 8. 1942.

⁴⁰ Гордана Стокић Симончић, „Павле Стефановић – библиотекар Универзитетске библиотеке у Београду“, у *О укусу се расправља Павле Стефановић (1901–1985): шемашки зборник*, Соња Маринковић и Јелена Јанковић Бегуш, ур. (Београд: Музиколошко друштво Србије, 2017), 86.

⁴¹ АУБ, Бр. 496, 22. 11. 1942.

⁴² Течај је основан 17. октобра 1942. године. Нацрт течаја је за Министарство просвете израдила Милица Војиновић, о чему пише у својим извештајима од 14. 8. и 2. 9. 1942. До тог тренутка у Србији није постојало институционализовано образовање библиотекара.

⁴³ Поред Љ. М., за наставнике библиотечког течаја били су именовани Грегор Чремошник, Ђорђе Радојичић, Милица Војиновић, Марија Илић Агапова, Људмила Михаиловић, Иванка Пилетић, Радмила Чолаковић, Смиља Мишић и Надежда Радојичић. – АУБ, Бр. 273, 26. 5. 1943.

⁴⁴ Кириловићу је додељен и предмет Смиље Мишић Српско библиотечко законодавство у вези са страним. О овом течају се не зна много. Подаци у архиви Библиотеке су о њему спорадични. Доказ да се течај одвијао је једно писмо упућено декану Техничког факултета, од 7. септембра 1944. године, у коме се тражи једна школска табла „за потребе Библиотекарског течаја, који се држи у згради Универзитетске библиотеке“.

⁴⁵ АУБ, Бр. 12, 13. 1. 1943. [Извештај Милице Војиновић].

⁴⁶ АУБ, Бр. 59, 13. 2. 1943. [Извештај Милице Војиновић].

⁴⁷ АУБ, Бр. 67, 10. 2. 1943. [Извештај Љубице Марковић].

⁴⁸ АУБ, Бр. 159, 10. 4. 1943.

⁴⁹ Павле Стефановић, „Говор на дан сахране Љубице Марковић“, *Република: ордан Југословенске републиканске демократске странке* Год. 14, бр. 100 (30. 9. 1947): 4.

Рад на промоцији женској стваралаштва

Поред друштва библиотекара, Љубица Марковић била је члан Удружења универзитетски образованих жена (УУОЖ). Рад под називом „Почеци феминизма у Србији и Војводини“ прво је засебно дело Љубице Марковић, објављено 1934. године под покровитељством овог удружења.⁵⁰ Њиме је требало да подстакне даља истраживања о развоју феминизма на нашим просторима и оно се од тада сматра незаобилазном литературом за сваког истраживача српског феминизма.⁵¹

У раду „Жене у нашим библиотекама“, објављеном у десетом броју часописа *Женски покрет* 1935. године, Љ. Марковић спаја две за њу јако значајне теме – национално библиотекарство и учешће жена у интелектуалном животу. Идеја јој је била да истакне да је улазак жена у библиотеке после рата интернационална појава, а све то аргументујући подацима о првим запосленим женама на територији тадашње Југославије.⁵² Наглашава да су у овом удружењу одмах успеле да покажу своје позитивне особине, а да су у многим земљама постале и бројчано доминантније.⁵³

Једна од идеја УУОЖ била је и израда библиографије женских писаца, у чему се успело 1936. године. *Библиографија књига женских писаца шtamпаних у Војводини, Србији, Јужној Србији и Црној Гори до свршетка 1935*,⁵⁴ прво дело такве врсте код нас и значајан извор за истраживање женског стваралаштва, угледала је светлост дана највише захваљујући Љубици Марковић и Милицы Војиновић, иако на корицама издања стоји да је грађу прикупила Надежда Петровић, библиотекар Народне библиотеке. Један документ из Архиве Друштва југословенских библиотекара⁵⁵ открива позадину овог подухвата. Ради се о писаној изјави коју је Паулина Албала, председница Београдске секције Удружења универзитетски образованих жена, упутила Главој управи Друштва југословенских библиотекара 19. јануара 1938. године, позивајући се на извештаје и друга документа из архиве Удружења. У тексту наводи да је фебруара 1933. године Секција Београд основала специјалну библиографску комисију у коју су ушле Љубица Марковић и Милица Војиновић, које су потом направиле план организације овог посла. Почело се са прикупљањем грађе за текућу библиографију, чиме су се бавили „гђа и г. Милаковић“.⁵⁶ Касније се Удружењу пријавила Надежда Петровић,⁵⁷ са жељом да се посао прикупљања грађе уступи њој, што је и учињено крајем 1934. године, с препоруком да се консултује са колегиницама Марковић и Војиновић, које су се „старале да се тај посао спроводи саобразно са принципима донетим у договору са библиотекарицама из Загреба и Љубљане“. Испоставило се да је Н. Петровић одуговлачила са радом, иако је било решено да се Библиографија објави поводом Конгреса Интернационалног женског савеза, који је требало да се одржи у Дубровнику октобра 1936. године и, како је Удружење у више наврата молило Н. Петровић да заврши посао и преда прикупљену грађу, она је то учинила

⁵⁰ Текст је објављен најпре у *Женском покрету* 1933, а прештампан касније и у листу *Република* 1945, бр. 4, 5, 6.

⁵¹ Ljubica Čorović, „Ljubica Marković: počeci feminizma kod nas“, *ProFemina* 8 (1996): 202.

⁵² Поименце наводи прве жене запослене у највећим библиотекама Србије – Људмилу Михаиловић у Народној библиотеци у Београду од 1923. године, Смиљу Мишић у Универзитетској библиотеци у Београду од 1925. – и Југославије – Елзу Кучера у Универзитетској библиотеци у Загребу од 1909. и Мелиту Пивец Стеле у Државној библиотеци у Љубљани од 1920. године.

⁵³ Љубица Марковић, „Жене у нашим библиотекама“, *Женски покрет* 10 (децембар 1935): 123–124.

⁵⁴ У оквиру публикације *Библиографија књига женских писаца у Југославији*. Уредило Удружење универзитетски образованих жена у Југославији (Београд; Љубљана; Загреб: Удружење универзитетски образованих жена у Југославији, 1936).

⁵⁵ Архива УБ, Фонд ДЈБ, Писмо Паулине Албале упућено Друштву југословенских библиотекара 19. јануара 1938. Печат Друштва југословенских библиотекара, Секција Београд, бр. 69, 24. 1. 1938. године.

⁵⁶ Бранко Милаковић био је руковалац Народне библиотеке и члан ДЈБ са чланском картом бр. 18. Супруге Марије, са којом је прикупио библиографску грађу, нема на списку чланова Друштва библиотекара.

⁵⁷ Надежда Петровић, рођена 1899, завршила је Филозофски факултет у Београду 1928. године. Постављена је за приправника Народне библиотеке у Београду 6. јануара. 1931. године. У Друштву југословенских библиотекара имала је чланску карту под бројем 19.

у марту 1936. године. Како грађа није била одговарајућа,⁵⁸ Н. Петровић је добила прилику да исправи пропусте те је доставила поправљену библиографску грађу у августу 1936. године. Опет су установљени пропусти због којих је Управа Удружења инсистирала да се Марковић и Војиновић прихвате редакције четири дана пред штампу, како би београдска секција успела да објави библиографију заједно са библиографијама које су израдиле загребачка и љубљанска секција. Оне су то учиниле и месец дана константно исправљале грађу. На крају изјаве стоји да су Албала, Марковић и Војиновић исправиле и скоро половину објављене грађе додале и то без икакве надокнаде, а да чињенице указују да је Н. Петровић „предала грађу која није задовољавала ни својом исправношћу ни својом педантношћу, да је примила тражени хонорар, и да је на корице књиге стављено једино њено име, ма да је њен удео у овој библиографији сразмерно мали“.⁵⁹ Ауторке су се, заправо огрешиле саме о себе одабравши да се само једно име, изгледа неоправдано, истакне као ауторово. Тако се данас у библиографско-каталожкој бази података COBI. SR Библиографија књига женских писаца шtamпаних у Војводини, Србији, Јужној Србији и Црној Гори до свршетка 1935 води као дело ауторке Надежде Петровић.

Поводом истог догађаја – Конгреса Међународног женског савеза у Дубровнику, Министарство просвете одредило је Љубицу Марковић, Милицу Војиновић, др Елзу Кучера, библиотекарку Универзитетске библиотеке у Загребу, и Мелиту Пивец Стеле, помоћника библиотекарка Државне библиотеке у Љубљани, да у име Удружења универзитетски образованих жена уреде Изложбу књига југословенских списатељица. На њој је било представљено 650 књига чији су аутори, преводиоци, издавачи или уредници жене са простора целе Југославије. Она је била део Међународне изложбе књига, на којој су излагачи биле и Америка, Француска, Чехословачка, Норвешка, Летонија и Литванија.⁶⁰

Изложба књига југословенских књижевница је, затим, у сарадњи са Удружењем „Цвијета Зузорић“, приказана и у Уметничком павиљону у Београду од 14. до 28. марта 1937. На првој књижевној вечери, 17. марта, Љубица Марковић је одржала предавање на тему Савремена женска лирика.⁶¹

О градитељима српског библиотекарства

Термин *градитељ* односно *градитељи*, који се, непосредно након Другог светског рата, често користио у стручној периодици да означи протагонисте изузетног узлета у развоју библиотекарске струке у Србији, био је сасвим неоправдан. У заносу ослобођења од окупатора и изградње другачијег – социјалистичког – друштвеног система, чинило се да масовно отварање библиотека и њихова демократизација означавају и њихов почетак. Српски библиотекарски ни су тада (а то не чине ни сада) ни често ни радо истицали евидентан континуитет са периодом професионалног развоја између два светска рата, иако раскида са тим временом није могло бити управо због кадрова који су у *старом систему* стасали, у рату се калнили, након њега наставили да раде у библиотекама и неретко постајали главни носиоци професионалног развоја у новим условима. Са дистанце од готово једног века, потпуно је јасно да се у поратном периоду српско библиотекарство чврсто ослонило на тековине професионалног рада између два светска рата и да му је то обезбедило добру почетну позицију.

⁵⁸ На молбу Удружења универзитетски образованих жена Љубица Марковић и Милица Војиновић дале су извештај након прегледања прикупљене грађе: од укупно 733 прикупљених листића, 322 је за избацавање – „60 листића у дупликату, 7 у триплекату, 25 посебних листића предговора делу, 18 листића дела која су додељена у рад другим секцијама, 204 листића чланака, 6 дела мушких писаца, [...] 2 листића страних писаца, [...] а од 411 преосталих листића нема скоро ни једног исправног“.

⁵⁹ Друштво југословенских библиотекара, Секција Београд, бр. док. 69 (24. 1. 1938).

⁶⁰ Љубица Марковић, „Изложба књига југословенских женских писаца у Дубровнику“, *Женски йокрећ* 1–2 (1937): 16.

⁶¹ Радина Вучетић Младеновић, *Европа на Калемегдану: „Цвијета Зузорић“ и културни животи Београда: 1918–1941* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2003), 116.

Ни идеја покретања часописа *Библиотекар* (1947), ни почетак рада Библиотекарског друштва (1948), ни оснивање средње библиотекарске школе у Београду (1948), не би се могли остварити без библиотечких посленика из међуратног периода. Судбине су им биле различите: Милица Војиновић, Милица Продановић, Људмила Михаиловић, Смиља Мишић, Ирена Стефановић, Александар Поповић, Иванка Пилетић, Софија Стојановић, Надежда Петровић, Надежда Басуровић, Радмила Чолаковић... наставили су библиотекарску каријеру; Павле Стефановић, Радмило Димитријевић, Ђорђе Радојичић, Урош Џонић су, напустивши библиотекарство, изградили успешне каријере у другим областима знања; Марија Илић Агапова морала је да се повуче из јавног живота, Милош Зечевић је емигрирао у САД, а Љубица Марковић није ни дочекала тај нови почетак. Но, у време док су радили на библиотекарским пословима, спајали су их управо циљеви остварени непосредно после Другог светског рата.

Више смо пута већ истицали да српско библиотекарство пати од *заборава*. Како другачије објаснити да живот и рад Љубице Марковић до сада нису били предмет истраживања, да се ни данас не зна када је умрла Милица Војиновић, да је Агапова годинама у Београду живела не приметна и непозната, да је библиотекарска деоница Павла Стефановића све доскора била потпуна непознаница, а да се укупна делатност Друштва југословенских библиотекара потпуно пренебрегава када је реч о развоју професионалног удружења. Пред градитељима је, чини се, још дуг пут до заслужене афирмације.

Литература и извори:

1. Bašović, Ljubinka. „Društvo jugoslovenskih bibliotekara 1931–1941. godine“. *Bibliotekar* God. 33, br. 1/6 (1981): 59–71.
2. *Bibliografija knjiga ženskih pisaca štampanih u Vojvodini, Srbiji, Južnoj Srbiji i Crnoj gori do svršetka 1935*. Beograd: Udruženje univerzitetski obrazovanih žena, Sekcija Beograd, 1936.
3. Božinović, Neda. „Žene u modernizacijskim procesima u Jugoslaviji i Srbiji“. U *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka: zbornik radova sa naučnog skupa. Knj. 2, Položaj žene kao merilo modernizacije*, Latinka Perović, ur., 505–533. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 1998.
4. Ćorović, Ljubica. „Ljubica Marković: počeci feminizma kod nas“. *ProFemina* 8 (1996): 202–203.
5. Đimić, Ljubodrag. *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Deo 1, Društvo i država*. Beograd: Stubovi kulture, 1996.
6. Đorić, Ana. „Leksikon akademskih termina“. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* knj. 78 (2012): 163–180. Preuzeto 24. 3. 2018. <http://www.doiserbia.nb.rs/Article.aspx?ID=0350-66731278163D#.XmtB0ahKgdU>.
7. Đurašinović, Biljana M. „Društvo jugoslovenskih bibliotekara: delovanje i dometi“. *Čitalište: naučni časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva* God. 13, br. 25 (2014): 2–10.
8. Marković, Ljubica. „Biblioteke u Bugarskoj“. *Vidici* 2 (1939): 235–236.
9. Marković, Ljubica. „Dr Marija Ilić Agapova, Javne biblioteke“. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* knj. 15 (1935): 246–249.
10. Marković, Ljubica. „Izložba knjiga jugoslovenskih ženskih pisaca u Dubrovniku“. *Ženski pokret* 1–2 (1937): 16–21.
11. Marković, Ljubica. „O našim bibliotekama (s obzirom na njihovu kulturnu važnost)“. *Javnost* 2 (1936): 1094–1098.
12. Marković, Ljubica. „Žene u našim bibliotekama“. *Ženski pokret* 10 (decembar 1935): 123–124.
13. Petrović, Ljubomir. „Jugoslovensko društvo između dva svetska rata“. *Istorija 20. veka* 2 (2008): 23–43.
14. Marković, Nikola i Danica Filipović. *Zabranjivanje knjiga u okupiranoj Srbiji*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, 2012.
15. Prodanović, Milica. „Ljubica Marković“. *Bibliotekar* 3 (1949): 313–315.
16. Stefanović, Irena. „Rad na unapređenju bibliotekarske struke u Univerzitetskoj biblioteci 'Svetozar Marković'“. *Bibliotekar* 6 (1976): 833–836.

17. Stefanović, Pavle. „Govor na dan sahrane Ljubice Marković“. *Republika: organ Jugoslovenske republikanske demokratske stranke* God. 14, br. 100 (30. 9. 1947): 4.
18. Stokić Simončić, Gordana. „Društvo jugoslovenskih bibliotekara i Bibliotekarsko društvo Srbije: kontinuitet profesionalnog udruživanja“. *Čitalište: naučni časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva* God. 16, br. 31 (2017): 56–61.
19. Stokić Simončić, Gordana. „Pavle Stefanović – bibliotekar Univerzitetske biblioteke u Beogradu“. U *O ukusima se raspravlja Pavle Stefanović (1901–1985): tematski zbornik*, Sonja Marinković i Jelena Janković Beguš, ur., 79–88. Beograd: Muzikološko društvo Srbije, 2017.
20. Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, Beograd. Arhiva Društva jugoslovenskih bibliotekara.
21. Vojinović, Milica. „Bibliografija objavljenih radova poč. Ljubice Marković, bibliotekara Univerzitetske biblioteke u Beogradu“. *Bibliotekar* 3/4 (1957): 218–221.
22. Vojinović, Milica. „Društvo jugoslovenskih bibliotekara“. *Glasnik Narodne biblioteke: godišnja bibliografija Narodne biblioteke i izveštaji o radu* God. 1, br. 3–4 (1940): X–XII.
23. Vojinović, Milica. „Društvo jugoslovenskih bibliotekara: osnivanje, organizacija i rad do 1941. god.“. *Bibliotekar* 3/4 (1955): 172–178.
24. Vučetić Mladenović, Radina. *Evropa na Kalemegdanu: „Cvijeta Zuzorić“ i kulturni život Beograda: 1918–1941*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2003.
25. Vučetić, Radina. „Žena u gradu – Između rezervata privatnog i osvajanja mesta u javnom životu“. U *Privatni život kod Srba u 20. veku*, Milan Ristović, prir., 131–164. Beograd: Clio, 2007.

Ljubica Marković – Builder of the Library Profession in Serbia

Summary

In the history of Serbian culture, the period between the two world wars was marked by the increasingly widespread engagement of women as writers, artists, creators of the social environment, but also as clerks in the cultural institutions. Libraries in Belgrade – the National, the University, and the Public – were among the first to open the door for female employees. In a relatively short time, they paved the way to the gender-balanced structure within the library profession.

This paper analyzes the professional contribution of Ljubica Marković (1895–1947), a professor of Yugoslav literature and librarian at the University Library in Belgrade. Ljubica Marković was among the first university-educated women employed in the libraries of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. For the whole 20 years, she was managing the complete processing of Yugoslav and other Slavic books in the University Library. She was one of the founders and a board member of the Yugoslav Library Association (1931–1939). Her contribution to the completion and publication of the first *Bibliography of Books by Female Writers Printed in Vojvodina, Serbia, Southern Serbia, and Montenegro by the End of 1935* was significant. She was an active member of the Association of University-Educated Women, particularly interested in the development of the feminist movement in our country.

Ljubica Marković was certainly a person whose work has connected the developmental paths of librarianship and feminism in our region. The bibliography of her works consists of almost 80 units – seven separately printed papers, two edited books, and 70 articles published in periodicals, dealing primarily with women's literary work, but also with literature in general, librarianship, and the development of feminism.

Like most of the professionals who were founding the Serbian librarianship throughout the 1930s and 1940s, Ljubica Marković as well did not get the deserved place among the *builders*. Moreover, her contribution to the development of the library profession has never been researched or critically considered. Therefore, the authors of this paper endeavored to make at least an initial step in this direction. The main sources for this research were the documents from the Archive of the University Library *Svetozar Marković* in Belgrade, the published works by Ljubica Marković herself, as well as the memories of her colleagues.

Keywords: Ljubica Marković (1895–1947), librarian, Belgrade University Library, Yugoslav Library Association, Association of University-Educated Women, feminism, Serbia

Примљено: 18. јануара 2022.
Исправке рукописа: 3. фебруара 2022.
Прихваћено за објављивање: 7. фебруара 2022.